

הרב ישראל וייס

"גבורה יהודית"

- א. איפוק אלוקי - במובן זה אנו תלמידיו של הקב"ה
ב. איפוק אנושי רגיל
ג. איפוק למהדרין
ד. איפוק למהדרין מן המהדרין (הכמעט על אנושי)
- ה. העתיד כניצב בהווה = גבורה
ו. הגבורה ביום יום - גבורת העם
ז. גבורה = רוחניות
סיכום

א. איפוק אלוקי – במובן זה אנו תלמידיו של הקב"ה

מובא במסכת יומא: "גבורת גבורתו [הקב"ה מוגדר כגיבור, כפי שאנו מורגלים לומר "מפי הגבורה"] של הקב"ה - שכובש את יצרו [כן הוא בעם ישראל] שנותן ארץ אפיים לרשעים" (ס"ט, ע"ב), אף שלא מגיע להם - כלפי עם ישראל, הוא רחום וחנון.

הקב"ה כבש את יצרו גם בראשית הבריאה, שכן רצה לברוא את העולם במידת הדין, ומשראה שלא יוכלו לעמוד בה החליפה במידת הרחמים.

"ברא אלהים" - ולא אמר ברא ה', שבתחלה עלה במחשבה לבראת במדת הדין [אלקים], ראה שאין העולם מתקיים, הקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין [ה'], היינו דכתיב: "ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים" (בראשית ב', ד')

(רש"י בראשית א', א').

ב. איפוק אנושי רגיל

מאמרי חז"ל רבים נאמרו על כיבוש היצר, ועל השליטה שמחוייב האדם לשלוט ביצרו, ולכוונו לעבודת ה'. המוכר שבהם - "איזהו גיבור הכובש את יצרו" (אבות ד', א').

ועוד אומרת המשנה באבות "הווי גיבור כארי - [לא בגבורה פיסית, אלא למטרה הנעלה של] לעשות רצון אביך שבשמים" (אבות ה', כ').

על הפסוק:

ביום ההוא יהיה יהוה צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו: ולרוח משפט ליושב על המשפט ולגבורה משיבי מלחמה שְׁעָרָה:

(ישעיה כ"ח, ה'-ו')

אומרת הגמרא:

"ולגבורה זה המתגבר על יצרו"

(מגילה ט', ע"ב).

מסביר רש"י :

"המתגבר על יצרו - אינו הולך אחריו לעבור עבירה"

(שם).

וכן על הפסוק :

בְּמַגְדֵּל דָּוִד יִצְאָרֶךְ בְּנוֹי לְתַלְפִּיזֹת אֶלֶף הַמָּגֵן תִּלְוִי עָלָיו כָּל שְׁלֹטֵי הַגְּבוּרִים:

(שיר השירים ד', ד')

מסבירים חז"ל מה הם "שלטי הגיבורים" -

"כל שעומד ושולט ומתגבר ביצרו קרוי גבור"

(שיר השירים רבה (וילנא) פרשה ד', ג', ד"ה "רבי יצחק").

ג. איפוק למהדרין

גבורה נוספת ניתן ללמוד מדברי הגמ' על יכולת השליטה והאיפוק העצמי הנדרשים מן האדם :

"ת"ר: הנעלבין ואינן עולבים, שומעין חרפתן ואין משיבין, עושין מאהבה ושמחין ביסורין, עליהן הכתוב אומר: "ואהבנו כצאת השמש בגבורתו" (שופטים ה', ל"א)"

(גיטין ל"ו, ע"ב).

אותם נעלבים ואינם עולבים, השמחים ביסורין, אינם אלא מקדישי שם שמים, המוכנים ליטול על עצמם כל סבל, ואפילו מיתה קשה באהבתם היוקדת לה' וזוהי גבורתם.

ד. איפוק למהדרין מן המהדרין (הכמעט על אנושי)

אומנם לא גבורה אלוקית, אבל בדומה לה. בארץ הקב"ה נותן ארץ אפיים לרשעים, ואילו האדם בחיר הבריאה "איזהו גיבור? העושה שונאו אוהבו" (אבדר"כ כ"ג).

"ת"ש - אוהב לפרוק ושונא לטעון - מצווה בשונא, כדי לכופ את יצרו. ואי סלקא דעתך צער בעלי חיים דאורייתא, הא עדיף עליה!! אפילו הכי - כדי לכופ את יצרו עדיף"

(בבא מציעא ל"ב, ע"ב).

מן התורה היה חייב דווקא לעזור בפריקת המשא מחמורו של אוהבו, ואילו חכמים חייבו אותו ללכת אל חמורו של השונא, ולעזור לו בטעינה, שהיא לא כל כך חמורה, כדי לכופ את יצרו לשלום.

סיכום: העולה מן הדברים בעניין הוא - כי האיפוק היא הגבורה, הנבחנת למעשה כפעולה פסיבית ולא כפעולה אקטיבית המונעת מפעולה חיצונית, אלא מחינוך עצמי לאיפוק פנימי במלחמת הקיום של האדם בתפקידו עלי אדמות.

ה. העתיד כניצב בהווה = גבורה

גבורה מסוג שונה הינה יכולת האדם לראות תמונה בשלמותה, יכולתו להתעלות מעל אירועי הרגע העכשווי, לצאת מן הכאב הקשה הנורא והמיידית ולראות את העתיד, את המשמעות, את הסיבה, את ההשלכות ואת הלקחים, ולצאת מכל הלך המחשבות הללו, כשהוא מחוץ באמונתו בקב"ה. יכולת האדם לראות את העתיד הרחוק כהווה עכשווי היא מדרגה גבוהה באמונת ה', ויוצרת הקלה עצומה ליהודי המאמין.

דוגמא מאלפת לגדולת הראיה ולעומק הנפש האלו, אנו מוצאים בגמ':

"וכבר היה רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא... עולין לירושלים, כיוון שהגיעו להר הצופים, קרעו בגדיהם. כיוון שהגיעו להר-הבית, ראו שועל שיצא מבית-קודשי הקודשים, התחילו הן בוכין ורבי עקיבא מצחק. אמרו לו: מפני מה אתה מצחק? אמר להם: מפני מה אתם בוכים? אמרו לו: מקום שכתוב בו "והזר הקרב יומת" (במדבר י"ח, ז'), ועכשיו שועלים הלכו בו, ולא נבכה?! אמר להן: לכך אני מצחק! דכתיב "ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו" (ישעיהו ח', ב'). וכי מה עניין אוריה אצל זכריה, אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני? אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה. באוריה כתיב: "לכן בגללכם ציון שדה תחרש"¹ (מיכה ג', י"ב), בזכריה כתיב: "עוד ישבו זקנים וזקנות² ברחובות ירושלים" (זכריה ח', ד'). עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה, הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה, עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה, בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת. בלשון הזה אמרו לו: עקיבא נחמתנו, עקיבא נחמתנו"

(מכות כ"ד, ע"ב).

הראיה האמיתית הינה, כי **הגאולה** עתידה לבוא מן **החורבן**, בחינת **"ממעמקים** קראתוך ה'" (תהילים ק"ל, א'). הגאולה עתידה לנבוע

¹ החריש מבטא את החורבן העמוק ביותר.

² הגאולה איננה מתבטאת בחיילים כי אם בזקנים ובזקנות, זוהי העוצמה האמיתית, זוהי הגבורה, שכן "בן שמונים לגבורה" (אבות ה', כ"א) וכן "ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה" (תהילים צ', י').

מהחושך "התנערי מעפר קומי, לבשי בגדי תפארתך עמי" (מתוך התפילה "לכה דודי", ע"פ ישעיהו נ"ב, א' ב'). "ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך חיי" (יחזקאל ט"ז, ו') - מתוך הדם יקומו להם חיים חדשים.

הרב קוק זצ"ל ב"עולת ראייה" אומר:

"טהורי לב יראו את ר' עקיבא בגדלו, את ר' עקיבא המשחק כשרואה ששועל יוצא מבית קדשי הקדשים, מפני שלנפשו הענקית **העתיד הרחוק ניצב כהווה**, את ר' עקיבא המלא צהלה לקול המונה של רומי, מפני שהאהבה האלוקית הנובעת מעומק חכמת לבו הנפלאה הורתה, עד כי מלא ציור חי, כי רומי ואליליה כליל תחלוף, ואור ציון לעד יזרח! האהבה בתענוגים למחזה העתיד הוודאי מלאה כל כך את לבבו הטהור, עד כי לא הניחה לו מקום גם לאנחת לב על ההווה המרעיד, שהכירו רק כעב קל על פני החמה הברה בשחקים"

(חלק ב', עמ' ד').

כמה מתאימים הם דברי המדרש, המציין כי מתוך השכול תצמח התקומה, מתוך הקבר יבנה הבניין:

"משל לאב ובן שהיו מהלכין בדרך, ונתייגע הבן. אמר לאביו: והיכן היא המדינה? אמר לו: בני סימן זה יהא בידך, אם ראית בית קברות לפניך, דע כי המדינה קרובה אליך. כך אמר הקב"ה לישראל: אם ראיתם שצרות מכסות אתכם, באותה שעה אתם נגאלים שנאמר "יענך ה' ביום צרה" (תהילים כ', ב')."

(מדרש שוחר טוב תהילים, כ').

וכן הם דברי השל"ה הקדוש, המקשר את החורבן לבניין, ואת הירידה לעלייה:

"וחורבן בית-המקדש הוא בנינו, כי חורבן ביהמ"ק הגדול, שהוא בנין עולמים הנצחי... כי **החורבן סיבת הישוב האמיתי**, והוא על דרך דתנן "הסותר ע"מ לבנות" (שבת ל"א, ע"ב). "צום הרביעי וצום החמישי... יהיה... לששון ולשמחה" (זכריה ח', י"ט) ... ותשעה באב נקרא מועד כמ"ש "קרא עלי מועד" (איכה א', ט"ו) ע"ש **שעתיד שיהיה חג...**"

(פרשת בלק).

ו. הגבורה ביום יום – גבורת העם

הגבורה איננה פעולה חד פעמית, מבריקה, יוצאת דופן, כי אם מעשה של יום יום, משום כך לא יפלא, אפוא, כי השו"ע פותח הלכותיו ב: "יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו" (או"ח א', א). כאן מתחיל למעשה המאבק היומי, המקביל למאבקו הראשוני עם יציאתו מרחם

אמו. זהו התרגום המעשי של הפסוק: "ואהביו כצאת השמש בגבורתו" (שופטים ה', ל"א). עם צאת השמש, בנץ החמה, מתחיל המאבק. גם התבונה הנדרשת מן השופטים להיות **אנשי-חיל** (שמות י"ז, כ"א) מתבארת כאן בדומה לזה, היינו, בפעילותם הרגילה, הקבועה והיום יומית, וזוהי לשון הרמב"ם בהסבר המושג **אנשי חיל**:

"אלו שהן גיבורים במצות, ומדקדקים על עצמן, וכובשין את יצרן, עד שלא יהא להן שום גנאי, ולא שם רע, ויהא פרקן נאה. ובכלל אנשי חיל, שיהיה להן לב אמיץ להציל עשוק מיד עושקו שנאמר "ויקם משה ויושיען" (שמות ב', י"ז).

(הלכות סנהדרין פ"ב, ה"ז).

- אין גבורת היחיד מתבלטת ביהדות, גם משה רבינו, שהייתה בו ללא ספק גבורה פיסית ורוחנית כאחד, גבורתו לא הובלטה, ובמקום שהובלטה עשה כן רק משום הדגשת היותה מכשיר לרצון ה'. משום כך מההגדה של פסח, אשר מרבה לספר על ידו של הקב"ה ועל שהוציאנו מעבדות לחרות, מושמט שמו של משה רבנו, פרט למשפט צדדי אך מאפיין "ויאמינו בה' ובמשה עבדו" (שמות י"ד, ל"א). גישה זו מותווית מכוח רצון התורה, להביא את העם כולו בחיי היום יום, בשגרה, אל דרך של גבורה פנימית אמיתית, ומתוך שינהגו היחידים עצמם כך יונהג הכלל כולו.

התורה, כאמור, מצווה כל איש מישראל להיות גיבור, אולם גיבורי התורה הינם גיבורים נעלמים, ללא שם, גיבורים שאינם מובלטים. אברהם אבינו, למשל, התנסה עד לניסיון העקדה בתשעה ניסיונות נוספים, שלא נכתבו במפורש, משום שהיו אלה ניסיונותיו האישיים, גבורותיו הפנימיות, והללו אינם מענייניו של איש מן הכלל. הגבורה המובאת נבדלת במהותה מגבורת ימינו, או להבדיל גבורת הגויים. הללו גבורות גשמיות המה, חד פעמיות, קשורות לגילוי גבורה ספציפי ובעקבות "החריג" הזה מקבל הפרט את "עיסור הגבורה". גבורתו אינה משתנה, כי אם קבועה במהותה מאז ועד עולם, בעוד שגבורת העמים משתנה עם העיתים והזמנים. קיימים גיבורים המותאמים לתקופות בעבורם מהווה הגבורה לעיתים ביטוי של פורקן יצרים, של בוז לחוק ולסדר וכו'.

ז. גבורה = רוחניות

הגבורה במהותה הינה רוחנית, שואבת היא ממקורות התורה, מן המעיין עצמו, מן הקב"ה, שכן הקב"ה נקרא גיבור ואנו יונקים מפיו - "מפי הגבורה" (עירובין נ"ד, ע"ב).

הגבורה האמיתית חייבת להיות מקושרת באופן כלשהו לצד רוחני זה או אחר של חיינו. "עשרה חלקים של גבורה בעולם, תשעה ביהודה ואחד בכל העולם" (אסתר רבה א', י"ז) - ומהי אותה גבורה שביהודה, אם לא מסירותם של ישראל "שהן יושבין בארץ-ישראל ונותנין נפשם על המצות" (דברי ר' נתן במכילתא דר' ישמעאל יתרו, מס' "דבחדש יתרו", ו', ד"ה "לאוהבי ולשומרי").

"רבי פנחס בן יאיר אומר: משחרב בית המקדש בושו חברים ובני חורין, וחפו ראשם, ונדלדלו אנשי מעשה, וגברו בעלי זרוע ובעלי לשון, ואין דורש ואין מבקש ואין שואל. על מי לנו להשען? על איבנו שבשמים" (משנה סוטה ט', ט"ו).

ומי לנו נאמנה יותר מן המשנה במסכת ר"ה, המדגישה היטב את החיבור האמיתי, והוא ההבטה כלפי שמיא:

"והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל" (שמות י"ז, י"א) - וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה? אלא לומר לך, כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדים את ליבם לאביהם שבשמים היו מתגברים, ואם לאו היו נופלים"

(משנה ר"ה ג', ח').

וכן "אין השכינה שורה אלא על חכם, גיבור ובעל קומה ועניו" (שבת צ"ב, ע"ב, נדרים ל"ח, ע"א), ומפרש הרמב"ם: "חכם - גדול בחכמה, גיבור - במידותיו"

(הלכות יסודי התורה פ"ז, ה"א).

היינו הגבורה במשמעות רוחנית. וכן מובא בגמרא:

"גיבור חייל - שידוע להשיב, איש מלחמה - שידוע לישא וליתן במלחמתה של תורה"

(סנהדרין צ"ג, ע"ב).

גבורה היא מלחמה - אולם מלחמתה של תורה.

הגמרא מסבירה, כי התורה היא התבלין לחיי האדם היהודי באשר הוא, שכן אילולא התבלין ממתן המרירות הזה, המקהה את חוד החיים, היו הללו קשים ועזים.

"מפני מה נתנה תורה לישראל מפני שהן עזין. תנא דבי ר' ישמעאל: "מימנו אש דת למו" (דברים ל"ג, ב') - אמר הקב"ה: ראויין הללו שתנתן להם דת אש. איכא דאמרי: דתיהם של אלו אש, שאלמלא נתנה תורה לישראל, אין כל אומה ולשון יכולין לעמוד בפניהם, והיינו דאמר ר"ש בן לקיש: ג' עזין הם, ישראל באומות, כלב בחיות, תרנגול בעופות"

(ביצה כ"ה, ע"ב)

לאמור, עם ישראל הינו עז מטבעו. עזות כזו, אם לא הייתה מאופקת על-ידי סם התורה, לא הייתה אומה מסוגלת לעמוד מפניה. סם רוחני זה מעניק לתכונה היסודית הזו, לעזות, את המעלה ומסירה ממנה את

החיסרון. יתכן אולי לומר, כי את מידת העזות מכהה התורה במובן של "תורה מתשת כוחו של אדם" (סנהדרין כ"ו, ב'), הכוח והעוצמה הפראית הטבעית הטמונה באדם, מוצאת ממנו באמצעות התורה והופכת למעודן, באופן שהתשת הכוח תהא חיובית, ותתרום לחייו העתידיים. שאו סביב עינכם וראו, קוראים יקרים, שיש לעיתים מצבים של "איש את רעהו חיים בלעו" (אבות ג', ב'), ושל "כל דאלים גבר" (גיטין ס', ב')... כשעושים מעשים בלתי אנושיים אשר נובעים משום עזות, שאין בה את הסם התורתי הממתן.

עם ישראל קטן וחלש, ועם זאת נצחי ותמידי. עם אשר עוצמתו וגבורתו האמיתית היא בשמירה העיקשת על רוחניותו ועל מסורת ישראל מאז ועד סוף כל הדורות.

אבוקות האש הקטנות הפזורות על פני הדורות, הן הן אשר מאירות ומחיות את העם. האבוקות הללו לא באות לידי ביטוי בעוצמה הפיסית של העם או של חלקים ממנו, כי אם בעוצמתם הרוחנית של יחידים בכל דור ודור כאבוקות אש. חג חנוכה ונס פך השמן מסמלים את **נס הגבורה** בהישרדות העם על פני הדורות.

"השכחה" כביכול של פך שמן אחד, אוצרת בחובה תזכורת קבע "לשכחות מכוונות" של הקב"ה. אמנם, לא פכי שמן ממשיים, כי אם מאורות גדולים, בדוגמת חכמי ישראל, שנשארו כחוליות חוליות בתוך השרשרת הארוכה של רוח ישראל מאז מתן תורה ועד לימינו.

הגמרא מביאה את סיפורו של אחד הפכים הקטנים "שנשכחו":

"הורדוס עבד דבית חשמונאי הוה, נתן עיניו באותה תינוקת... אמר:

מאן דריש "מקרב אחיך תשים עליך מלך" (דברים י"ז, ט"ו)? רבנן, קם

קטלינו לכולהו רבנן, שבקיה לבבא בן בוטא למשקל עצה מיניה"

(בבא בתרא ג', ע"ב).

לאחר הקטל הנורא של הורדוס, אשר הרג את כל חכמי הדור, ביקש הורדוס להשאיר את בבא בן בוטא על מנת להיוועץ עימו. עצתו של בבא בן בוטא הייתה:

"הוא כבה אורו של עולם, דכתיב: "כי נר מצוה ותורה אור" (משלי י', כ"ג),

ילך ויעסוק באורו של עולם, דכתיב: "ונהרו אליו כל גויים" (ישעיהו ב', ב')"

(שם).

הורדוס, כמו אנטיוכוס, ביקש לעקור את רוחו של עם ישראל ותורתו, אולם לדאבונו ולשמחתנו, שכח והשאיר פך שמן אחד בדמותו של בבא בן בוטא, שאע"פ שבאופן טבעי אין בכוחו לדלוק אלא ליום אחד, נעשה בו נס ודלק לעשרות ומאות בשנים.

"תן לי יבנה וחכמיה" (גיטין נ"ו, ע"ב) אומר ר' יוחנן בן זכאי לאספסינוס, והלה מהרהר בלבו, ומה איכפת לי אם יישאר אצלם הפך הקטן הזה... לא עלה בדעתו, כי במאור הקטן הזה טמונה תפנית

מהותית, וכשם שנוצחו היוונים ע"י פך השמן, כך ינוצחו הרומאים ע"י השארת המאור ביבנה.

ואמנם, הרבה מאות בשנים לאחר מכן, בשקיעת החמה של הישיבות סורא ופומפדיתא שבבבל, כאשר היה "העולם שמים" (יבמות ס"ב, ע"ב) ודימו "שעתידה תורה שתשתכח מישראל" (שבת קל"ח, ע"ב), הנה דווקא אז, התפשטה תורה ונפוצה בארבע קצוות תבל, ממצרים ואפריקה ועד לספרד. כל זאת משום שכחתו של הורדוס, אשר מצאה את לבושה בדמותם של ארבעת השבויים מסוריא - ר' שמריה ב"ר אלחנן, רב חושיאל, ר' נתן הבבלי ור' משה ב"ר חנוך, אשר נמכרו לעבדים ופוזרו לארבע רוחות השמים, על מנת להפיץ תורה ולהאדירה. יד מכוונת של הקב"ה, הגורמת להעדר תשומת לב של אויבנו "לפכים קטנים", מהווה את נקודת החולשה והמפנה של אויבנו ומבססת את המשך קיומו של עם ישראל על פני ההיסטוריה.

הקשר הרוחני והשילוב בין הגבורה החומרית והרוחנית הוא הכרח מחוייב. העדרו של קשר זה או של הרוחניות, מעמיד את גבורת הגוף מעל, ויוצר מצב שבו הבהמה גיבורה מן האדם, שכן עוצמתה גדולה משלו, ומכאן שחשיבותה לכאורה, גדולה יותר. זהו מצב אבסורדי שאין בו רובד של היגיון.

סיכום

לא תיתכן גבורה במובנה האמיתי ללא שילוב הרוח בה, גבורה נטולת חלק רוחני אינה גבורה. גבורה המתבססת על עוצמת הגוף, על כוח בשרי, אינה מבטאת את עליונות האדם, שכן כאמור, הבהמה חזקה מן האדם, וממילא אף גיבורה היא ממנו. גבורת ישראל איננה באה להראות מעשים, ואיננה באה על "חשבוננו" של האחר, חלילה שתהא כרוכה במעשה אכזריות כלשהו. נהפוך הוא, לא אחת יש בה, בגבורה היהודית, משום הביטוי של הצלת מדוכאים מיד עושקים.

הופעת גיבורי ישראל הייתה, בדרך כלל, בלתי צפויה, פתאומית, גילוי לשעה בלבד, וכשעברה הסכנה נסתיימה שליחותו של הגיבור שהיה חוזר לאלמוניותו. אין בעם ישראל פולחן לגיבורים, ואת הגיבור מאפיינת בדרך כלל הצניעות, ומתוך כך ההערכה הצנועה והבלתי מוגזמת של העם כלפי הגיבור, שכן מעשהו - הוא מעשה כולם.

בעצת "אל יתהלל גיבור בגבורתו" (ירמיהו ט', כ"ב),

ידיעת "לך ה' הגדולה והגבורה" (דברי הימים א' כ"ט, י"א)

ותפילת "הללוהו בגבורותיו" (תהילים ק', נ').